

Wolfgang Kessler

Martin-Opitz-Bibliothek w Herne : partner Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu

Biblioteka 4 (13), 127-131

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARTIN-OPITZ-BIBLIOTHEK W HERNE PARTNER BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ W POZNANIU

Herne jest średniej wielkości miastem, liczącym dziś około 170 tysięcy mieszkańców, leżącym w północnej części Zagłębia Ruhry w pobliżu Bochum, Dortmundu i Gelsenkirchen.

W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XIX wieku Herne przeżyło gwałtowny rozwój i aż do reformy walutowej w roku 1948 było „złotym miastem Zachodu”. Niewiele ucierpiało podczas II wojny światowej, a jego gospodarczy rozkwit skończył się wraz z nastaniem kryzysu górnictwa lat sześćdziesiątych. Restrukturyzacja jednostronnej gospodarki opartej na górnictwie węgla kamiennego nie została do dzisiaj zakończona. Najdotkliwszym tego symptomem jest - w ostatnich latach niezmiennie wysoki - wskaźnik bezrobocia wynoszący około 16%.

Herne i Polska

Każdy, kto chciałby skorzystać ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu musi udać się do gmachu przy ulicy Ratajczaka. Patron ulicy, Franciszek Ratajczak - pierwsza, niemal legendarna ofiara Powstania Wielkopolskiego - w młodości mieszkał w Wanne, części dzisiejszego Herne. Tzw. „Hernerkie powstanie Polaków” 1899 roku było aż do I wojny światowej jedynym krwawym konfliktem robotniczym w Nadreńsko-Westfalskim Okręgu Przemysłowym. Jakub Wojciechowski w swej autobiografii *Życiorys własny robotnika* wspomina czasy spędzone „w owej wesołej wiosce Wanne” i opisuje barwne życie Polaków na peryferiach miasta. Stanisław Mikołajczyk - w latach 1943-44 premier emigracyjnego rządu londyńskiego - urodził się w roku 1901 w Baukau, dzielnicy dzisiejszego Herne. To tylko kilka przykładów...

Według powszechnego spisu w roku 1910 około 1/4 ludności miasta mówiła po polsku lub była dwujęzyczna. Od roku 1903 w Herne ukazywał się polski dziennik „*Narodowiec*”, a od roku 1923 do wybuchu II wojny światowej wychodził w Herne „*Naród*”, którego dodatkiem okresowo był „*Przewodnik Katolicki*”. Obie gazety zachowały się - niestety - jedynie w pojedynczych numerach. W tej samej drukarni przy ulicy Dworcowej (Bahnhofstrasse), niedaleko siedziby Martin-Opitz-Bibliothek drukowano w latach trzydziestych „*Dziennik Berliński*”.

Po zajęciu Zagłębia Ruhry przez wojska francuskie w 1923 roku wielu Polaków, których bezpodstawnie osądzono o kolaborację, wyemigrowało do północnofrancuskich regionów górniczych. Resztki Polonii wyemigrowały po II wojnie światowej jako repatrianci do Polski. Ci zaś, którzy pozostali bądź przybyli z innych zakątków Zagłębia - zasymilowali się. W księdze adresowej miasta Herne wciąż jeszcze widnieje sporo polsko brzmiących nazwisk.

Ten aspekt historii Herne był przez długi okres czasu świadomie przemilczany w oficjalnej propagandzie. Dopiero przy okazji obchodów 100-lecia miasta uznano zasługi Polonii i imigrantów z dawnych niemieckich kresów wschodnich - z Prus, a przede wszystkim z Mazur i ze Śląska¹.

¹ S.Peters-Schildgen: *Schmelztiegel Ruhrgebiet: die Geschichte der Zuwanderung am Beispiel Herne bis 1945*, Essen 1997.

***Bücherei des deutschen Ostens*²**

W następstwie II wojny światowej w Heme znalazło się wielu „wypędzonych ze Wschodu”. Często przybywali oni do mieszkających tu krewnych, a ich społeczna i kulturalna integracja stała się ważnym zadaniem dla dobrze w tym czasie prosperującego miasta. 16 lipca 1948 roku rada miasta uchwaliła powołanie „centralnej biblioteki wschodnioniemieckiej” jako inicjatywy mającej zintegrować najnowszą wówczas grupę imigrantów, z uwzględnieniem dużego udziału ludności pochodzenia wschodnioniemieckiego oraz „wypędzonych ze Wschodu”³.

Biblioteka ta, silnie powiązana z biblioteką miejską, zaspokajała - jak tego mocny rezonans dowodzi - potrzeby kulturalne i naukowe. Jej znaczący rozwój nastąpił szczególnie w okresie kierownictwa Viktora Kaudera (1954-1964), który jeszcze przed II wojną światową - jako kierownik Niemieckiej Biblioteki Ludowej w Katowicach - należał do czołowych przedstawicieli mniejszości niemieckiej w Polsce.

Do 1989 roku zgromadzono około 80 tysięcy niemieckojęzycznych książek i czasopism na temat Polski zachodniej i mniejszości niemieckiej w Europie Wschodniej i Południowo-Wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem historii i literatury pięknej.

Kryzys górnictwa sprawił, że sytuacja biblioteki - finansowanej wyłącznie ze środków miasta - stawała się coraz trudniejsza. Już w latach siedemdziesiątych stało się jasne, że biblioteki o zdecydowanie narodowo-niemieckim charakterze, nie sposób dalej prowadzić na dotychczasowych zasadach. Wprawdzie świadomość istnienia w Heme silnych tradycji migracyjnych przyczyniała się - mimo zdecydowanej przewagi socjaldemokratów w radzie miasta - do tego, że biblioteka mogła dalej istnieć i pracować. Ważną cechą jej działalności była też praca na rzecz społeczności miasta. W latach osiemdziesiątych konieczność wypracowania nowej koncepcji rysowała się jednak coraz silniej.

Zgodnie z prawem niemieckim instytucja finansowana wspólnie przez rząd federalny, kraj związkowy i samorząd miasta musi posiadać odpowiednią formę prawną - z reguły związku, fundacji lub spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Miasto Heme, kraj związkowy Nadrenia Północna-Westfalia i Republika Federalna podjęły długotrwałe rokowania, aby znaleźć rozwiązanie. W 1989 roku rozmowy zakończyły się sukcesem - 25 września 1989 roku powołano do życia Fundację Biblioteki im. Marcina Opitza i podpisano umowę z przedstawicielem Federalnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych o wspólnym jej finansowaniu. 1 stycznia 1990 roku biblioteka rozpoczęła działalność w oparciu o zbiory *Bücherei des deutschen Ostens*.

***Martin-Opitz-Bibliothek* (Biblioteka im. Marcina Opitza)**

Nazwisko patrona biblioteki precyzyjnie określało jej program. Martin Opitz urodził się w 1597 roku w śląskim Bolesławcu. Ten „ojciec niemieckiej poezji” i historyograf, uciekinier w czasie Wojny Trzydziestoletniej był sługą węgierskiego księcia Siedmiogrodu oraz króla Polski, Władysława IV Wazy i jako jego *sekretariusz* zmarł na dżumę w Gdańsku w 1639 roku. Nazwisko Opitza, otaczane wielkim szacunkiem nie tylko w Niemczech, ale również na Węgrzech i w Polsce, związane jest ze wspólnymi tradycjami kulturalnymi.

Biblioteka im. M. Opitza pomyślana jest jako centralna biblioteka niemiecka gromadząca literaturę dotyczącą niemieckiej historii i kultury we wschodniej części Europy Środkowej. W zakresie gromadzenia literatury naukowej, publicystyki i literatury pięknej ważnym punktem jest współpraca z odpowiednimi bibliotekami regionalnymi.

² „Biblioteka Niemieckiego Wschodu”.

³ Pod pojęciem „Niemców wschodnich” rozumiano dawnych imigrantów „za chlebem” oraz ich potomków, a pod pojęciem „wypędzonych ze Wschodu” - ludność wysiedloną.

W zakresie gromadzenia zbiorów główny nacisk położony jest na następujące zagadnienia:

1. Historia i historia kultury (ze szczególnym uwzględnieniem mikroregionów i mniejszości)

Gromadzona jest głównie literatura źródłowa oraz wyniki badań naukowych dotyczących przede wszystkim terytorium Polski, Rosji (rosyjscy Niemcy) i Europy Połudnowo-Wschodniej. Literatura dotycząca krajów nadbałtyckich i ziem czeskich pozostaje w kręgu szczególnego zainteresowania Biblioteki Instytutu im. Herdera w Marburgu i Biblioteki Północnowschodniej (*Nordost-Bibliothek*) w Lüneburgu oraz Biblioteki Naukowej w Domu Niemców Sudeckich (*Wissenschaftliche Bibliothek im Sudetendeutschen Haus*) w Monachium. Jeśli chodzi o Polskę to - w porównaniu do Instytutu im. Herdera - punkt ciężkości położony jest na polskie Ziemi Zachodnie, a więc na historyczne kresy wschodnie państwa pruskiego. Biblioteka im. M. Opitza spełnia zadanie biblioteki regionalnej dla obszarów leżących na wschód i południowy wschód od dzisiejszego zamkniętego obszaru języka niemieckiego w zakresie niemieckich tradycji kulturalnych i społecznych oraz aktualnych odniesień (np. Góry Śląsk). Kolejny obszar zainteresowań biblioteki stanowi problematyka wzajemnych stosunków, przede wszystkim niemiecko-polskich oraz polskie badania niemcoznawcze.

2. Literatura niemieckojęzyczna i historia literatury niemieckojęzycznego obszaru historycznego w Europie Środkowo-Wschodniej i Wschodniej.

Ten dział zbiorów - interesujący przede wszystkim dla germanistów - uwzględnia także wielu popularnych za życia, a dzisiaj mało znanych autorów. Jest jedną z największych i najciekawszych tego rodzaju kolekcji w Niemczech.

3. Migracje i historia migracji

W centrum zainteresowania znajduje się problematyka integracji niemieckich wysiedleńców i przesiedleńców po roku 1945. Martin-Opitz-Bibliothek posiada prawdopodobnie największy zbiór publikacji różnych grup niemieckich wypędzonych (przede wszystkim literatury wspomnieniowej i periodyków).

Uzupełnieniem tego zbioru jest literatura na temat zjawiska migracji, która pozwala na usytuowanie owego szczególnego przypadku migracji na tle ogólnych tendencji. Zaliczyć tu też trzeba literaturę na temat Polonii, przede wszystkim w Zagłębiu Ruhry i w Niemczech.

4. Lektura w języku polskim i rosyjskim

Biblioteka im. Martina Opitza zgromadziła także - dzięki wydatnej pomocy kraju związkowego Nadrenia Północna-Westfalia, Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie oraz Instytutu Polskiego w Düsseldorfie - pokazną jak na niemieckie warunki kolekcję literatury pięknej w językach polskim i rosyjskim. Tym samym biblioteka przejęła też odpowiedzialność za pracę bibliotekarską na rzecz grupy nowych imigrantów, pochodzących z republik dawnego Związku Radzieckiego.

Zbiory biblioteki zgromadzone do 1990 roku prezentuje w układzie topograficznym drukowany, sześciotomowy katalog. Informacje o blisko 2/3 zbiorów - liczących obecnie około 150 tysięcy woluminów - dostępne są w internecie pod adresem <http://www.heme.de/mob>.

Zgodnie z obowiązującymi powszechnie standardami - a więc z wyłączeniem druków rzadkich, starodruków, druków dużego formatu i będących w złym stanie - zbiory biblioteki udostępniane są w ramach krajowego i międzynarodowego wypożyczania międzybibliotecznego. W czytelnicy (otwartej 24 godziny tygodniowo) oraz w wypożyczalni miejscowej i międzybibliotecznej udostępniano w ostatnich latach przeciętnie 20 tysięcy woluminów w roku. Korzystano z nich przede wszystkim w celach naukowych, ale służyły też zaspokojeniu prywatnych zainteresowań, np. w zakresie literatury wspomnieniowej i genealogii.

Liczba nowych nabytków wynosiła w ostatnich latach średnio około 7 tysięcy jednostek. Opracowaniem i udostępnianiem zbiorów zajmowało się sześciu pracowników.

W 1997 roku biblioteka przeniosła się do specjalnie dla niej przebudowanego gmachu. Przy wsparciu rządu federalnego rozbudowano infrastrukturę informatyczną.

Współpraca

Zagraniczne kontakty Biblioteki im. Martina Opitza koncentrują się na Polsce. Wynika to z lokalnych tradycji, zainteresowań czytelników, a także z sytuacji personalnej - aktywne kontakty stoją na pierwszym planie.

Biblioteka prowadzi wymianę wydawnictw z ważnymi bibliotekami Polski zachodniej oraz z Biblioteką Narodową, utrzymuje też kontakty z Instytutami Germanistyki i Instytutami Historii. Osobiste wizyty i wymiana doświadczeń, a także odczyty w bibliotekach i szkołach wyższych są ważną podstawą tych kontaktów. Dr Wolfgang Kessler, dyrektor Martin-Opitz-Bibliothek, wielokrotnie wygłaszał w ostatnich latach wykłady w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu i w Instytucie Germanistyki Uniwersytetu Adama Mickiewicza. Pan mgr Bernhard Kwoka utrzymuje bezpośrednie kontakty i zapewnia funkcjonowanie komunikacji.

Istotnym elementem są umowy o współpracy zawarte z Biblioteką Uniwersytecką w Poznaniu (1993) oraz Biblioteką Uniwersytecką we Wrocławiu (1997).

Uderzający jest stosunek wielkości: jednej strony niewielka, specjalistyczna biblioteka naukowa, z drugiej - dwie duże i ważne biblioteki szkół wyższych. Wspólne zainteresowania koncentrują się na zbiorach „regionalnych” oraz na problematyce niemcoznawstwa. Bibliotece im. Martina Opitza udało się wielokrotnie pomóc wielkim bibliotekom uniwersyteckim w uzupełnieniu braków w zbiorach literatury niemieckiej. Sama zaś korzystała ona ze zbiorów dubletów tych bibliotek oraz z możliwości pozyskania ukazujących się tam aktualnie serii wydawniczych, które odpowiadają profilowi jej własnych zbiorów.

W wyraźnie rysującym się obecnie procesie koncentracji odpowiednich niemieckich bibliotek specjalnych Martin-Opitz-Bibliothek otrzymała - jako centralna biblioteka na tym polu - rolę koordynatora, m.in. w zakresie zagospodarowania powstających dubletów. Jeżeli chodzi o Wielkopolskę, Biblioteka współpracuje przy tworzeniu bazy danych na temat Europy Środkowo-Wschodniej powstającej w Instytucie im. Herdera w Marburgu.

Biblioteka im. Martina Opitza tworzy obecnie - w oparciu o system ALLEGRO i przy wsparciu Federalnego Pełnomocnika d/s Kultury i Mediów - podstawy katalogu centralnego ośmiu ważnych bibliotek zajmujących się zagadnieniami Europy Środkowo-Wschodniej. W przyszłym roku katalog ten dostępny już będzie w Internecie, a także ma zostać uzupełniony - w miarę technicznych możliwości - o katalogi oparte na innych systemach. W przyszłości warto byłoby poszerzyć jego zakres o dane z katalogów bibliotek polskich.

Oprócz normalnych międzynarodowych wypożyczeń międzybibliotecznych Biblioteka im. Martina Opitza - w ramach umów o współpracy - realizuje zamówienia czytelników na literaturę zgodną z jej profilem, a w Polsce niedostępną. Przede wszystkim są to zamówienia pracowników naukowych, a także studentów przygotowujących prace naukowe. Realizacja odbywa się to z reguły w ramach bezpośrednich kontaktów. Usługi świadczone przez Bibliotekę - podobnie jak jej polityka gromadzenia zbiorów - nie ograniczają się jedynie do obszaru Niemiec. Regiony leżące na historycznym pograniczu polsko-niemieckim, zagadnienia dotyczące Polonii żyjącej w Niemczech oraz mniejszości niemieckiej na obszarze Polski po roku 1945 - to tematy, które trzeba podejmować wspólnie i z odmiennych perspektyw. Wspólny europejski dom potrzebuje wspólnych fundamentów informacyjnych po to, by zapobiegać niebezpieczeństwu politycznego wykorzystywania kontrowersyjnych tematów - przez jedną lub drugą stronę.

Dialog przy pomocy informacji zamiast konfrontacji - to program Biblioteki im. Martina Opitza. Współpraca z Biblioteką Uniwersytecką w Poznaniu jest jego znaczącym elementem.

Martin-Opitz-Bibliothek
Berliner Platz 5
D-44623 Herne

Tel. +49 (23 23) 16 28 05
Fax +49 (23 23) 16 26 09
e-mail: information.mob@herne.de
Internet: <http://www.herne.de/mob>

Biblioteka jest czynna w poniedziałki, wtorki i środy w godzinach od 10.00 do 18.00.
Od 15 do 31 lipca biblioteka jest zamknięta.

Tłumaczył Bernhard Kwoka